

## ЛЕКСИЧКО-СЕМАНТИЧКЕ СПОСОБНОСТИ АДОЛЕСЦЕНАТА СА ПОРЕМЕЋАЈИМА У ГОВОРНОМ И ЈЕЗИЧКОМ РАЗВОЈУ<sup>1</sup>

*Ивана Аврамовић, Миле Вуковић<sup>1</sup>, Ирена Вуковић<sup>2</sup>*

<sup>1</sup>Универзитет у Београду, Факултет за специјалну  
едукацију и рехабилитацију

<sup>2</sup>Школа за ученике оштећеног вида „Вељко Рамадановић“

*Језичка способности (компетенција) представља капацитет говорника да уопштењава јединице свој језика, као и правила за њихово комбиновање. Језичку способности треба разликовати од говорне делатности (језичке перформансе) која представља начин уопштења језика (како у домену продукције говора тако и у домену разумевања). Циљ овог рада је да се утврде лексичко-семантичке способности адолесцената са поремећајима у развоју и поређењу са адолесцентима типичног развоја. Узорак је чинило 77 ученика од петог до осмог разреда. Подаци о присуству поремећаја у развоју добијени су на основу анамnestичких података и стручног мишљења педагога. За процену лексичко-семантичких способности примењени су семантички шест, шест слободних асоцијација речи и шест дефиниција.*

*У статистичкој обради података коришћени су анализа варијансе (АНОВА), т-тест, процентиленост и аритметичка средина. Резултати су показали да адолесценти са поремећајима у развоју имају слабије развијене лексичко-семантичке способности од адолесцената типичног развоја.*

**КЉУЧНЕ РЕЧИ:** лексичко-семантичке способности, адолесценти са поремећајима у развоју, адолесценти типичног развоја.

---

<sup>1</sup> Рад је проистекао из пројекта „Евалуација третмана стечених поремећаја говора и језика“ бр. 179068, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

## УВОД

Језик представља сложен систем знакова, састављен од више хијерархијски организованих нивоа. Први ниво језичког система је фонолошки ниво. Фонологија са бави организацијом и функцијом језичких звукова (фонема) и њихове функције у језику као систему комуникације. Лексички ниво чине речи. Реч представља целовиту и самосталну језичку јединицу, насталу у конвенционалном спрегу звука и значења. Следећи ниво језичког система чини граматика. Граматика је комплексан систем законитости који говорнику омогућава да са ограниченим бројем језичких знакова – речи изрази неограничен број реченица, односно мисаоних целина, а слушаоцу да разуме језичке поруке. У традиционалном значењу, граматички ниво обухвата морфологију и синтаксу. Основна јединица морфолошког нивоа је морфема која, уједно, представља и најмању јединицу језичке структуре са самосталним значењем или граматичком функцијом. Синтакса проучава правила повезивања речи у сложеније језичке целине, тј. реченице, као и односе између елемената реченичне структуре. Семантички ниво језичке структуре обухвата план језичког садржаја и проучавање значења. Чине га лексичка семантика која проучава значење речи и реченична семантика која проучава значења реченица. Највиши ниво организације језичког система је прагматика. Прагматика проучава принципе употребе језика у процесу комуникације тј. начине којима се остварују социјалне потребе и намере (Вуковић, 2002; Бугарски 1991).

Да би се развиле говорне и језичке функције, неопходна је очуваност структуре и функције нервних структура, очуван слух, нормалне интелектуалне способности, као и адекватан емоционални и социјални развој. Дисфункције у било којој од наведених области могу узроковати поремећаје говора језика у детињству и оставити последице на каснији период одрастања. Поремећаји у развоју могу да захвате све или само поједине нивое језичке структуре. Тако, на пример, нека деца испољавају доминантне сметње на фонетско-фонолошком плану, док код друге деце пак доминирају сметње у области лексичке семантике, а код треће групе деце могу да доминирају сметње у домену граматике и семантике.

Лексички дефицити су веома чест и уочљив знак поремећаја у језичком развоју. Деца са поремећајима у језичком развоју знатно касне у усвајању лексикона у поређењу са децом типичног развоја, а посебне тешкоће испољавају код усвајања семантичких обележја речи.

Будући да се лексичко-семантички ниво језичке структуре значајно развија и обогаћује током основношколског узраста и да поремећаји у

језичком развоју у детињству често успоравају и ремете даљи ток семантичког развоја, циљ овог рада је да се утврди ниво развијености лексичко-семантичких способности код адолесцената са поремећајима у говорно-језичком развоју.

Ниво развијености лексичко-семантичке структуре може се открити на више начина. Један од показатеља нивоа развоја лексичке семантике јесте познавање семантичких обележја речи: синонимије, хомонимије, антонимије и метонимије. Под синонимијом се подразумева однос између две лексеме различитог облика, а истог или блиског значења, као на пример: уочити-запазити, причљив-говорљив. Синонимија је и главни показатељ језичког богатства. Путем синонима се исказују најфиније значењске нијансе, јер избор појединог синонима одређује његова специфичност у односу на друге речи сличног значења (Драгићевић, 2010). С друге стране, хомонимија подразумева релацију између лексема које припадају истој граматичкој врсти речи, и које имају исту форму и различита, са синхронијског становишта, неповезана значења.

Антонимија је лексички механизам заснован на асоцијативном повезивању лексема које именују семантичке садржаје који се супротстављају. Развој антонимије у језику је у корелацији са узрастом, полом и социо-културним окружењем.

Лексичка метонимија је способност многих чланова једне тематске групе лексема да по истом моделу преносе своја имена на друге појмове из истог домена стварности на основу неке логичке везе међу њима. Та логичка веза може бити просторна, временска, узрочно-последична, посесивна. Метонимијским преносима подложне су именице, придеви и глаголи. Метонимијом се богати лексички систем. На тај начин настају и многа потенцијална значења лексема, она која нису реализована у лексичком систему, а могу се реализовати применом неке метонимијске формуле.

*Следећи показатељ лексичко-семантичке развијености је способност дефинисања појмова. У лингвистичком смислу, под дефиницијом се подразумева лексичка дефиниција којом се ограничава, тј. чини коначним конвенционално значење неког израза. Уколико је појам који се дефинише искуствено и афективно ближи испитаницима, утолико је дефиниција дужа. Док се код одраслих особа осећа тежња ка сажимању, код деце основношколског узраста осећа се тежња ка порасту дужине реченице и проширивању опсега речи у дефинисању појмова. У школској средини мења се дечије говорно понашање, као што се мења и развија и дечије мишљење. Дефиниције представљају највећу економичност у преношењу знања, под условом да су изрази и говорне структуре позна-*

те и јасне ономе коме су упућене. Број речи у реченици при дефинисању никако не мора значити апсолутно и добру дефиницију и квалитетну реченицу. Само у спрегу дужине реченице и категорије којој припада одређена дефиниција изражена у одређеној реченици, добија се прави квалитет одговора и права слика језичке развијености испитаника. Повећање броја речи са узрастом у свим узорцима основношколске популације (село – град; књижевна – дијалекатска средина) показује једну сталну тенденцију развијања и мењања природе дефинисања. Квалитет дефиниције појединачних појмова условљен је великим бројем чинилаца: узрастом, средином, интелигенцијом, искуством говорника, као и значењском садржином појма који се дефинише. Дефиниција се може односити на мисао о бити предмета; на садржај, тј. на мисао о скупу битних својстава; на врсте, тј. на мисао о скупу нижих појмова који су обухваћени вишим (С. Васић, 1988).

*Наредни аспекти* процене лексичко-семантичке развијености односе се на *асоцијацију речи*. Под појмом асоцијације речи подразумева се веза између две или више речи, створена према асоцијативним законима.

Разликују се две основне врсте асоцијација речи:

1. слободне (неограничене) – однос између асоцираних елемената (тј. дражи и одговора) није ограничен на неку посебну врсту;
2. контролисане (ограничене).

Техника слободних асоцијација састоји се у томе да се испитанику саопшти реч – драж и затим се бележи његов одговор, тј. прва реч која му се јавила у свести после примања речи – дражи.

Код примене технике слободних асоцијација речи издиференциране су две врсте одговора: парадигматски и синтагматски. Парадигматске асоцијације су оне у којима драж и одговор чине заједничку граматичку парадигму, а синтагматске асоцијације су уопште узев секвенцијални елементи или пак елементи који обично заузимају различита места унутар фразе или реченице.

Емпиријски подаци показују да са узрастом долази до промене структуре асоцијација речи. Број синтагматских одговора са узрастом опада, док се број парадигматских одговора повећава.

## ЦИЉ РАДА

Циљ овог рада је да се утврде лексичко-семантичке способности код адолесцената са поремећајима у језичком развоју.

На основу овако формулисаног циља формулисане су следеће хипотезе:

1. Очекује се да адолесценти са поремећајима у језичком развоју имају нижа постигнућа на семантичком тесту у поређењу са адолесцентима типичног развоја.
2. Очекују се разлике на тесту дефиниција између адолесцената са поремећајима у језичком развоју и адолесцената типичног развоја.
3. Очекују се разлике на тесту слободних асоцијација речи између адолесцената са поремећајима у језичком развоју и адолесцената типичног развоја.

### МЕТОД ИСТРАЖИВАЊА

#### Узорак

Узорак је чинило 77 ученика од петог до осмог разреда, оба пола. На основу анамнестичких података и разговора са педагогом школе издвојено је 15 ученика који су имали поремећај у говорном, односно језичком развоју. Демографске карактеристике испитаника приказане су у табелама 1 и 2.

**Табела 1** *Дистрибуција узорка испитаника према школском узрасту и полу*

Узорак	Број	Девојчице	%	Дечаци	%
5. разред	24	12	50	12	50
6. разред	21	8	38,09	13	61,91
7. разред	14	8	57,14	6	42,86
8. разред	18	7	38,89	11	61,11
Укупно	77	35	45,45	42	54,55

**Табела 2** *Дистрибуција испитаника са поремећајима у развоју према школском узрасту и полу*

Узорак	Девојчице	Дечаци	Укупно
5. разред	1	3	4
6. разред	1	4	5
7. разред	2	2	4
8. разред	0	2	2
Укупно	4	11	15

Код испитаника са поремећајима у развоју, сметње у читању и писању идентификоване су код 12 испитаника (четири из петог разреда,

четири из шестог разерда, два ученика седмог и два ученика осмог разерда). Код једног ученика сметње у језичком развоју повезане су са фебрилним конвулзијама, један ученик је имао сметње у језичком развоју услед успореног психомоторног развоја, док је један ученик имао поремећај флуентности говора.

### *Инструменти и процедура*

За утврђивање лексичко-семантичких способности коришћени су:

1. Семантички тест (Спасенија Владисављевић)
2. Тест слободних асоцијација речи (Слободанка Гашић Павишић)
3. Тест дефиниција (Смиљка Васић).

**Семантички тест** - користи се за процену познавања значења одређених речи и значењских односа међу речима. Овим тестом се процењује способност познавања хомонима, антонима, синонима и метонима. Од испитаника се тражи да каже шта на пример све значи реч сто (хомоними), да каже реч супротног значења (антоними), да каже како се још све друкчије на пример може рећи соба (синоними) и шта у преносном смислу значи на пример реч злато (метоними). Испитивач бележи одговоре у за то предвиђени формулар, а потом их анализира.

**Тест слободних асоцијација** - тест се састоји у томе да се испитанику саопшти реч – драж и затим се забележи његов одговор, односно, прва реч која му се јавила у свести после примања речи – дражи. Овај тест садржи листу од 80 речи. Поред листе речи, тест садржи још и део за одговоре испитаника и запажања испитивача. Испитивач чита једну по једну реч са листе и тражи од испитаника да после сваке речи одговори првом речи која му падне на памет (Гашић Павишић, 1981). Испитивач бележи одговоре у за то предвиђени формулар, а потом их анализира.

**Тест дефиниција** – састоји се од пет задатака, односно, пет најчешћих именица. То су следеће речи: кућа, човек, сунце, мајка и живот. Од испитаника се тражи да да одговор на питање писаним путем према свом нахођењу. Питања су: Шта је кућа? Шта је човек? Шта је сунце? Шта је мајка? и Шта је живот? Испитивач записује одговоре у за то предвиђени формулар, а потом их анализира.

### *Обрада добијених података*

У статистичкој обради података коришћени су: анализа варијансе (АНОВА), т -тест, процентуална заступљеност и аритметичка средина.

## РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА

Резултате истраживања ћемо приказати према постављеним хипотезама.

**Прва хипотеза:** хипотезу једнакости аритметичких средина два скупа (адолесцената типичног развоја и адолесцената са поремећајима у развоју) тестирамо применом т теста из разлога што нам варијансе основних скупова нису познате.

$$t = \frac{\bar{X}_1 - \bar{X}_2}{S_p \sqrt{\left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2}\right)}}$$

Иако не знамо варијансе основних скупова, претпостављено је да су оне једнаке, па је јединствена вредност варијансе оцењена на основу варијанси узорака.

$$S_p^2 = \frac{(n_1 - 1)S_1^2 + (n_2 - 1)S_2^2}{n_1 + n_2 - 2}$$

Нулта хипотеза се одбацује ако је апсолутна вредност израчунате статистике т теста већа од табличне вредности  $t_{\frac{\alpha}{2}; n_1 + n_2 - 2}$  при нивоу значајности  $\alpha = 0.05$ . У супротном, се нулта хипотеза не одбацује.

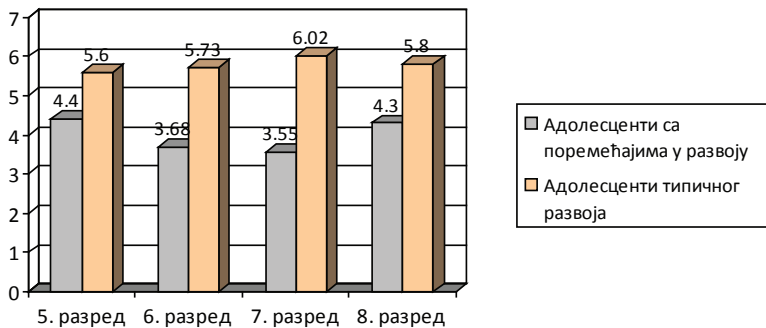
Добијени подаци су показали да је  $T = 6.89$ , док је критична вредност једнака 1.9901 и при нивоу значајности од 0.05 чиме се одбацује нулта хипотеза, тако да се са 95% сигурности може рећи да су статистички значајне разлике у резултатима постигнутим на **Семантичком тесту** између адолесцената типичног развоја и адолесцената са поремећајима у развоју.

**Табела 3** Процентуална зашћуљеност и парадигматских одговора код адолесцената од 5. до 8. разреда

Испитаници	Адолесценти типичног развоја	Адолесценти са поремећајима у развоју
5. разред	37.93%	28.75%
6. разред	48.36%	27.75%
7. разред	37.62%	21.25%
8. разред	65.39%	42.5%

У Табели 3. приказана је процентуална заступљеност парадигматских одговора на **Тесту слободних асоцијација** код свих адолесцената од 5. до 8. разреда. Из табеле се види да је процентуална заступљеност парадигматских одговора већа код адолесцената типичног развоја у свим разредима.

Код **Теста дефиниција** посматран је степен развоја дефинисања и дужина дефиниција. На следећем графику (График 1) биће приказан степен развијености дефинисања за све адолесценте од 5. до 8. разреда.



### *Степен развијености дефинисања*

На графикону се види да су адолесценти типичног развоја свих разреда на вишем степену развитка дефинисања од адолесцената са поремећајима у развоју.

На Тесту дефиниција за све адолесценте од 5. до 8. разреда рачунајући аритметичку средину дужине свих дефиниција датих за понуђене речи из теста, дошло се до просечне дужине дефиниција што је и приказано у Табели 4.

**Табела 4** *Просечна дужина дефиниција код свих адолесцената од 5. до 8. разреда*

Испитаници	Адолесценти типичног развоја	Адолесценти са поремећајима у развоју
5. разред	7.49	4.6
6. разред	9.11	6.16
7. разред	11.44	6.3
8. разред	8.63	3.1



Из Табеле 4. се види да адолесценти типичног развоја свих разреда имају дужу дефиницију од њихових вршњака са поремећајима у развоју.

**Друга хипотеза:** Тестирали смо хипотезу о разлици аритметичких средина испитаника типичног развоја према полу, односно, да ли се успех дечака на *Семантичком шесћу* статистички значајно разликује од успеха девојчица. Израчуната статистика т-теста 1.02 је мања од критичне вредности која износи 2.0003, па при нивоу значајности  $\alpha = 0.05$  не одбацујемо  $H_0$  и кажемо да не постоје статистички значајне разлике између резултата дечака и девојчица на **Семантичком тесту**.

За **Тест дефиниција** испитивана је разлика између дечака и девојчица на основу дужине реченице и степена развитка дефинисања. И дечаци и девојчице 5, 6, 7. и 8. разреда налазе се између петог и шестог степена развитка дефинисања (тип дефиниције: описна или дескриптивна дефиниција и логичка дефиниција I). Код Теста дефиниција испитивана је и разлика у дужини реченице између дечака и девојчица (Табела 5.):

**Табела 5 Просечна дужина дефиниција код дечака и девојчица од 5. до 8. разреда типичног развоја**

Испитаници	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Дечаци типичног развоја	6.98	8.69	9.2	6.32
Девојчице типичног развоја	7.91	9.66	12.93	9.67

Из Табеле 5. се види да између дечака и девојчица типичног развоја постоје разлике у дужини дефиниција. Девојчице у сва четири разреда имају дужу дефиницију од дечака.

**Табела 6 Просечна дужина дефиниција код дечака и девојчица од 5. до 8. разреда са поремећајима у развоју**

Испитаници	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Дечаци са поремећајима у развоју	4.4	6.95	9.7	3.1
Девојчице са поремећајима у развоју	4.6	3	2.9	-

Из горе наведене табеле се види да постоје разлике у дужини дефиниција између дечака и девојчица са поремећајима у развоју. У осмом

разреду није било девојчица са поремећајима у развоју па је у табели приказана просечна дужина дефиниција само код дечака осмог разреда који су имали поремећај у језичком развоју.

На Тесту слободних асоцијација речи посматрана је заступљеност парадигматских одговора код дечака и девојчица, односно да ли пол испитаника утиче на постигнуте резултате.

**Табела 7** Процентуална заступљеност парадигматских одговора код дечака и девојчица типичног развоја од 5. до 8. разреда

Испитаници	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Дечаци типичног развоја	39.58%	53.61%	40.625%	56.25%
Девојчице типичног развоја	36.59%	41.61%	35.625%	69.55%

Из горе наведене табеле се види да између дечака и девојчица типичног развоја постоје разлике у процентуалној заступљености парадигматских одговора. У петом, шестом и седмом разреду дечаци имају већу процентуалну заступљеност парадигматских одговора, док у осмом разреду имају девојчице.

У Табели 8. биће представљена процентуална заступљеност парадигматских одговора код дечака и девојчица са поремећајима у развоју.

**Табела 8** Процентуална заступљеност парадигматских одговора код дечака и девојчица са поремећајима у развоју од 5. до 8. разреда

Испитаници	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Дечаци са поремећајима у развоју	31.25%	31.25%	23.125%	42.5%
Девојчице са поремећајима у развоју	21.25%	13.75%	19.375%	-

У осмом разреду није било девојчица са поремећајима у развоју. Из Табеле 8. се види да дечаци са поремећајима у развоју имају већу процентуалну заступљеност парадигматских одговора него девојчице са поремећајима у развоју.

**Трећа хипотеза:** Код ове хипотезе циљ нам је да откријемо да ли постоји значајна разлика у резултатима Семантичког теста по узрастима (разредима), односно, да ли узраст испитаника утиче на успех деце

на Семантичком тесту. У нашем испитивању узраст испитаника је фактор са 4 нивоа (пети, шести, седми и осми разред), а испитујемо да ли утиче на варијабилитет постигнутих резултата на Семантичком тесту и то третирамо као променљиву. Да бисмо истовремено испитали једнакост аритметичких средина више скупова, користили смо статистички метод који се назива анализа варијансе (АНОВА). Анализом варијансе тестирана је једнакост аритметичких средина, али се поступак спроводи упоређивањем одговарајућих варијанси. Циљ је истраживање утицаја узраста испитаника на варијабилитет постигнутих резултата на Семантичком тесту. Узраст испитаника представља контролисани фактор. Суштина анализе варијансе је у разлагању укупног варијабилитета постигнутих резултата на Семантичком тесту на саставне компоненте: варијабилитет који настаје под утицајем узраста испитаника и резидуални варијабилитет који је настао под утицајем осталих тј. неконтролисаних фактора. Контролисани фактор се сматра значајним уколико варијабилитет, који он проузрокује, сигнификантно премашује резидуални варијабилитет. До разлике између просечног броја поена по разредима долази из два разлога: 1. због разлика између аритметичких средина основних скупова, што би значило да узраст систематски утиче на резултате постигнуте на семантичком тесту и 2. услед случајних одступања узорака што би била последица неконтролисаних фактора.

$$H_0 : \mu_1 = \mu_2 = \mu_3 = \mu_4$$

$H_0$ : Узраст не утиче на варијабилитет постигнутих резултата на Семантичком тесту.

$H_1$ : Аритметичке средине бар два скупа се међусобно разликују (узраст утиче на варијабилитет постигнутих резултата на Семантичком тесту).

Факторска варијанса:

$$V_A = \frac{S_A}{r-1} = \frac{n \sum_{i=1}^r (\bar{X}_i - \bar{\bar{X}})^2}{r-1}, \quad i = 1, 2, \dots, r$$

Резидуална варијанса:

$$V_R = \frac{S_R}{rn-r} = \frac{\sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^n (X_{ij} - \bar{X}_i)^2}{rn-r}, \quad \begin{matrix} i = 1, 2, \dots, r \\ j = 1, 2, \dots, n \end{matrix}$$

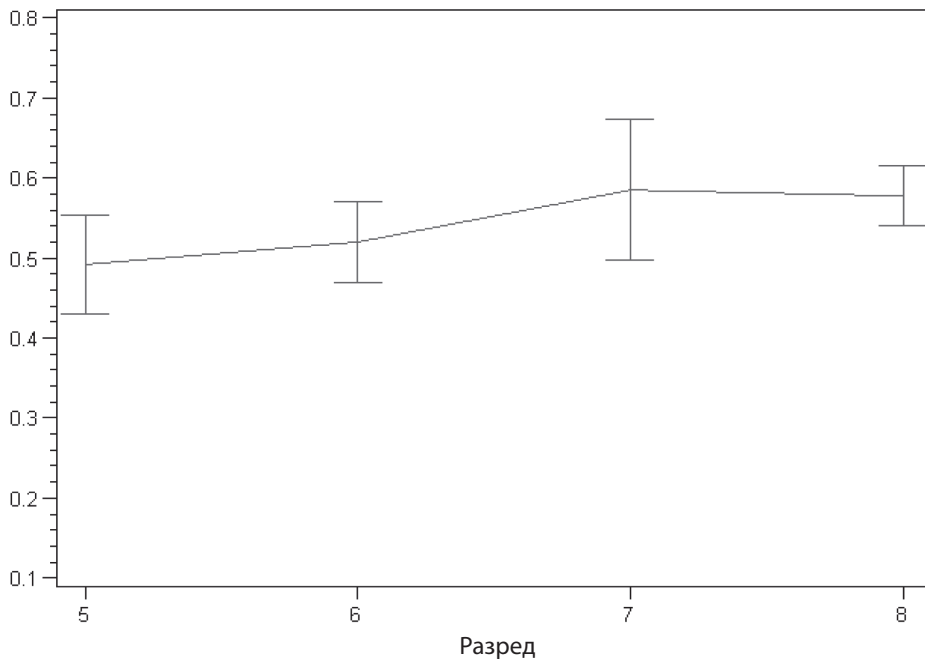
Статистика теста:  $F = \frac{V_A}{V_R}$

**Табела 9**

Source	DF	Sum of squares	Mean square	F value	Pr > F
Model	3	0.11647174	0.03882391	2.27	0.0874
Error	73	1.24812335	0.01709758		
Corrected Error	76	1.36459509			

На основу израчунате статистике теста, будући да је реализована вредност мања од критичне вредности уз ризик грешке  $\alpha = 0.05$ , не можемо да одбацимо  $H_0$  и закључујемо да узраст не утиче на постигнуте резултате деце на Семантичком тесту што се и види на Графикону 2.

Семантички тест



Упоређујући дужину дефиниција код адолесцената петог, шестог, седмог и осмог разреда дошло се до неких закључака у вези са утицајем

узраста на просечну дужину дефиниције. Просечне дужине дефиниција код адолесцената су приказане у следећој табели.

**Табела 10 Просечна дужина дефиниција код свих адолесцената од 5. до 8. разреда**

Испитаници	Адолесценти са поремећајима у развоју	Адолесценти типичног развоја
5. разред	4.6	7.49
6. разред	6.2	9.11
7. разред	6.3	11.44
8. разред	3.1	8.63

Из података који су приказани у Табели 10. види се да узраст није утицао на просечну дужину дефиниција ни код адолесцената са поремећајима у развоју ни код њихових вршњака типичног развоја.

На **Тесту слободних асоцијација** у оквиру треће хипотезе тражене су разлике у одговорима међу узрастима. У Табели 11. приказана је процентуална заступљеност парадигматских одговора код свих адолесцената.

**Табела 11 Процентуална заступљеност парадигматских одговора код адолесцената од 5. до 8. разреда**

Испитаници	Адолесценти са поремећајима у развоју	Адолесценти типичног развоја
5. разред	28.75%	36.79%
6. разред	27.75%	48.40%
7. разред	21.25%	37.625%
8. разред	42.5%	65.39%

Из табеле се види да на Тесту слободних асоцијација узраст није утицао на процентуалну заступљеност парадигматских одговора ни код адолесцената са поремећајима у развоју, нити код њихових вршњака типичног развоја.

**Четврта хипотеза** је постављена са циљем да се открије да ли постоји значајна разлика у резултатима Семантичког теста у односу на оцену, односно, да ли оцена из српског језика и књижевности утиче на успех на **Семантичком тесту**. У нашем испитивању оцена испитаника је фактор са 4 нивоа (двојка, тројка, четворка и петица), а проверавамо да ли утиче на варијабилитет постигнутих резултата на Семантичком тесту. Број поена, односно постигнути резултати се третирају као променљива.

На основу израчунате статистике теста, будући да је реализована вредност већа од критичне вредности уз ризик грешке  $\alpha = 0.05$  (са поузданошћу од 95%), одбацујемо  $H_0$  и закључујемо да се аритметичке средине бар два од четири скупа међусобно разликују, односно да оцене адолесцената сиситематски утичу на варијабилитет постигнутих резултата на Семантичком тесту.

Код **Теста дефиниција** упоређивана је дужина дефиниције са оценама ученика. У Табели 13. приказане су просечне дужине дефиниција за сваку оцену ученика петог, шестог, седмог и осмог разреда.

**Табела 13 Просечна дужина дефиниција код адолесцената од 5. до 8. разреда**

Оцена	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Петица	8.49	9.2	14.25	9.6
Четворка	6.26	8.2	6.4	8.25
Тројка	8.2	9.2	9.43	4.6
Двојка	4.6	5.6	4.1	1.4

Из Табеле 13. се види да је оцена из српског језика и књижевности утицала на просечну дужину дефиниције само код ученика 8. разреда.

Код **Теста слободних асоцијација**, циљ је утврдити да ли оцена утиче на парадигматичност одговора код адолесцената од 5. до 8. разреда.

**Табела 14 Процентуална заступљеност парадигматских одговора код адолесцената од 5. до 8. разреда**

Оцена	5. разред	6. разред	7. разред	8. разред
Петица	40.00%	47.97%	35.94%	69.88%
Четворка	31.06%	55.31%	29.38%	63.13%
Тројка	45.83%	41.25%	35.42%	42.92%
Двојка	30.50%	25.31%	23.13%	51.25%

Из Табеле 14. се види да оцена из српског језика и књижевности није утицала на процентуалну заступљеност парадигматских одговора ни код адолесцената типичног развоја, нити код адолесцената са поремећајима у развоју.

## ЗАКЉУЧАК

У првој хипотези посматрани су резултати код адолесцената типичног развоја и адолесцената са поремећајима у развоју. На основу постигнутих резултата дошло се до закључка да су адолесценти типичног развоја бољи у лексичко-семантичким способностима у односу на адолесценте са поремећајима у развоју.

У другој хипотези посматран је утицај пола на постигнуте резултате код адолесцената типичног развоја и њихових вршњака са поремећајима у развоју. На Семантичком тесту, код адолесцената са поремећајима у развоју, нити код њихових вршњака типичног развоја нема значајних разлика између дечака и девојчица.

На Тесту дефиниција посматран је степен развоја дефинисања и дужина дефиниција. Резултати су показали да се дечаци и девојчице типичног развоја налазе између петог и шестог степена дефинисања (тип дефиниције: описна или дескриптивна дефиниција и логичка дефиниција I). Код адолесцената типичног развоја (од 5. до 8. разреда) постоје разлике између дечака и девојчица у дужини дефиниције (девојчице имају дуже дефиниције). Код адолесцената са поремећајима у развоју само девојчице 5. разреда имају просечно дужу дефиницију од дечака.

На Тесту слободних асоцијација у петом, шестом и седмом разреду дечаци типичног развоја су имали већу процентуалну заступљеност парадигматских одговора од девојчица, док су у осмом разреду биле боље девојчице. Код адолесцената петог, шестог и седмог разреда са поремећајима у развоју дечаци су имали већу процентуалну заступљеност парадигматских одговора у поређењу са девојчицама (у осмом разреду је било само два дечака са поремећајем у развоју).

У трећој хипотези посматран је однос између узраста испитаника и постигнутих резултата на тестовима. На основу добијених резултата долази се до закључка да узраст није утицао на лексичко-семантичке способности код адолесцената типичног развоја нити код њихових вршњака са поремећајима у развоју.

У четвртој хипотези посматран је утицај оцене из српског језика и књижевности на постигнуте резултате на тестовима. На Семантичком тесту оцена систематски утиче на варијабилитет постигнутих резултата. Оцена није утицала на процентуалну заступљеност парадигматских одговора на Тесту слободних асоцијација речи. Када је у питању Тест дефиниција, посматран је однос између оцене и дужине дефиниција. Оцена је утицала на постигнуте резултате само код адолесцената осмог разреда.

## ЛИТЕРАТУРА

4. Golubović, S. (2006): Razvojni jezički poremećaji. Društvo defektologa Srbije, Beograd.
5. Golubović, S., Jovanović Simić, N. (2002): Razvoj jezičkih sposobnosti kod dece sa jezičkim poremećajima. Preduzeće za železničku izdavačko-novinsku delatnost, Beograd.
6. Gortan Premk, D. (1997): Polisemija i organizacija leksičkog sistema u srpskom jeziku. Institut za srpski jezik SANU, Biblioteka južnoslovenskogfilologa, Nova serija, knj. 14, Beograd.
7. Dragičević, R. (2010): Leksikologija srpskog jezika. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Srbija, Beograd.
8. Dragičević, R., Piper, P., Stefanović, M. (2005): Asocijativni rečnik srpskog jezika. Beogradska knjiga, Filološki fakultet, Službeni list, Beograd.
9. Krstić, D. (1996): Učenje i razvoj, Pedagoška psihoogija – osmo i dopunjeno izdanje. Savremena administracija, Beograd.
10. Lalević, S. M. (2004): Sinonimi i srodne reči srpskohrvatskog jezika. 1. fototipsko izdanje Leksikografskog zavoda i sveznanja 1974, Nolit, Beograd.
11. Milosevic, N. & Vukovic, M. (2010): Arrtication-Phonological Deficits in Children with Specific Developmental Language Impairment. In Special education and Rehabilitation, Science and/or practice, Thematic collection of papers (edited by Nedovic, G., Rapaic, D. & Marinkovic D.), Sombor, Society of Special Educators and Rehabilitators, p. 437-454. ISBN 978-86-913605
12. Paul, R. (2007): Language disorders from infancy through adolescence: assessment and intervention. Edinburgh, Elsevier Mosby
13. Vasić, S. (1988): Definicije i definisanje, Prosveta, Beograd.
14. Vasić, S. (1988): Veština govorenja, Beogradski izdavačko – grafički zavod.
15. Vladislavljević, S. (1997): Govor i jezik, jezik i govor, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
16. Vladislavljević, S. (1977): Poremećaji govora u školske i predškolske dece. Savez društava defektologa Srbije, Beograd.
17. Вуковић, И., Вуковић, М. (2007): Однос развијености лексикона и социјалне зрелости код деце са развојном дисфазијом. Београдска дефектолошка школа, 2007, 2: 111-122.
18. Вуковић, М., Мајевић, С., Петровић-Лазевић, М. (2009): Резидуални језички дефицити код адолесцената са трауматским оштећењем мозга. Београдска дефектолошка школа, 2009, 1: 71-80.
19. Вуковић, И., Вуковић, М. (2009): Артикулационо-фонолошки дефицити код деце са развојном дисфазијом. Београдска дефектолошка школа, 2: 49-56.



## LEXICAL-SEMANTIC ABILITIES OF ADOLESCENTS WITH DISABILITIES IN SPEECH AND LANGUAGE DEVELOPMENT

IVANA AVRAMOVIĆ, MILE VUKOVIĆ<sup>1</sup>, IRENA VUKOVIĆ<sup>2</sup>

<sup>1</sup>University of Belgrade, Faculty of Special Education and Rehabilitation

<sup>2</sup>School "Veljko Ramadanović", Belgrade

### SUMMARY

Language ability (competence) represents capacity of the speaker to use units of his language and rules for their combination. We need to make a difference between language ability and voice activity (linguistic performance) which represents a way of using language (both in the field of speech production and in the domain of understanding). The aim of study was to determine lexical-semantic abilities of adolescents with developmental disorders in comparison with adolescents with typical development. The sample was made up of 77 students from fifth to eighth grade. Information about disorders in the development were obtained from the history data and expert opinion of teachers. Semantic test, free word association test and definition test were applied for the assessment of lexical-semantic abilities. Analysis of variance (ANOVA), t-test, percentages and mean were used in data processing. The results have shown that adolescents with developmental disorders have worse lexical-semantic abilities than adolescents with typical development.

**KEY WORDS:** lexical-semantic abilities, adolescents with developmental disorders, adolescents with typical development.